

Deresh V.S.

V. SUKHOMLYNSKY ABOUT FAMILY AND SCHOOL INFLUENCE ON CHILDREN'S
SOCIALIZATION PROCESS (50-70 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY)

Having based on Sukhomlynsky's pedagogical heritage analysis, the author of the given article reviews the teacher and innovator's attitudes towards a child's socialization in the family and school influence on his forming, an increase of students parents' pedagogical knowledge. Special attention is paid to the disclosure of the «the wisdom of parental love» concept, characterized by types parental silly love to children (admiration love, despotic and repurchase love), which do not represent the wisdom of parenting. The honored teachers basic ideas and reflections on the child's role in the family, the ability of parents touse their power and authority for the younger person's successful socialization have been highlighted. Also it has been stated that the Pavlysh school activities aimed at family-school education and youth preparation for family life and parenting took one of the main places. The author reviews the experience of the teaching staff with groups of Pavlysh parental school, and the subject of studies that included various areas of teacher education parents. Determined by the shape of the school with parents who contributed to the socialization of children in the family: lectures, seminars, educational workshops, school parent conferences, school for parents, group and individual consultations and discussions on education and training of children. In the specific examples presented in the article the influence of customs and traditions of the school on the state family education («Father's Day», «sacred books», «Feast of Roses», «Mother's Day») have been revealed. It has been marked that in modern social and cultural conditions of our country, it will facilitate the successful socialization of the child in the family.

Key words: family, socialization, forming the child, family education, family and school education, parental school, the wisdom of parental love.

Рецензент: Слюсаренко Н.В.

УДК 37.013.42

Султанова Н.В.*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ
РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті в контексті соціальної проблематики обґрунтовується сутність поняття «реабілітаційна педагогіка». Ґрунтуючись на сучасних концепціях українських науковців, а також ретроспективних засадах раритетних видань, розглядається етимологія та генеза науково-педагогічного напрямку. На основі представлених теоретичних підходів автор обґрунтовує роль реабілітаційної педагогіки під час вирішення індивідуальних проблем розвитку дитини, складнощів реалізації наявних можливостей з урахуванням актуальних потреб, а також розкриваються завдання та перспективи розвитку означеного напрямку в сучасному суспільстві.

Ключові слова: діти з особливими потребами, реабілітаційна педагогіка, педагогічна реабілітація.

Становлення реабілітаційних засад педагогічної діяльності зумовлене необхідністю вирішення таких важливих для практики навчання і виховання проблем, як подолання соціальної та педагогічної занедбаності дітей, попередження правопорушень серед неповнолітніх, виявлення причин дезадаптації до умов шкільного навчання і пов'язаних із нею ускладнень навчально-пізнавальної та інших видів діяльності.

Вирішення низки складних завдань, що сьогодні постають перед дослідниками проблематики реабілітаційної педагогіки, є цілком можливим за умови переосмислення здобутків цього науково-педагогічного напрямку в історичній ретроспективі. Зумовлена актуальність визначила мету статті, а саме дослідити

* © Султанова Н.В.*

етимологію поняття «реабілітаційна педагогіка», та подати ретроспективний аналіз науково-педагогічного напрямку.

Реабілітаційну педагогіку розглядають як самостійну галузь педагогічної науки Б. Алмазов, Н. Баранова, А. Гордєєва, С. Єгоров, І. Єрмаков, М. Жданова, В. Морозов, Р. Овчарова, М. Фролов, В. Шпак та інші вітчизняні і зарубіжні дослідники. Генеза реабілітаційної педагогіки отримала міцне теоретичне підґрунтя у працях видатних педагогів епохи Княжої Доби і Козаччини, Українського Просвітництва та діячів ХХ ст. Практичні засади цього окремого наукового напрямку педагогічної науки пройшли належну апробацію в діяльності сучасних соціальних педагогів, дефектологів, учителів-реабілітологів.

Ідеї педагогічної реабілітації дітей із відхиленнями в розвитку або поведінці у наукових дослідженнях багатьох видатних українських педагогів епохи Українського Просвітництва (праці О. Духновича, К. Ушинського, І. Франка, А. Свидницького, М. Пирогова, І. Сікорського, М. Драгоманова, Б. Грінченка, П. Куліша, Т. Шевченка, П. Юркевича та ін.) тісно поєднуються з гострою критикою нищівної політики царського уряду, що абсолютно виключала і заперечувала будь-які елементи народності й загальної доступності освіти.

Проте основоположниками нового реабілітаційного напрямку педагогічної науки можна вважати двох німецьких учених Штрюмпеля і Ф. Ашера. Саме вони у своїх монографіях «Основні положення профілактичного та корекційного виховання» (1880 р.) і «Педагогічна патологія або вчення про недоліки дітей» (1890 р.) першими акцентували увагу на необхідності визначення нового напрямку в педагогічній науці; спочатку не називаючи його, диференціювали окремо медичну і педагогічну патологію дитинства, а також першими класифікували понад триста найбільш поширених недоліків поведінки і розвитку дітей. Наступною спробою класифікувати найбільш типові відхилення поведінки і розвитку дітей і на цій основі обґрунтувати авторську позицію стосовно реабілітаційної педагогіки стає стаття П. Каптерева. Саме в такий спосіб були закладені теоретико-методологічні основи реабілітаційної педагогіки, яка у своєму становленні пройшла тривалий шлях від виховних установ із реабілітаційною спрямованістю, починаючи з VIII ст. до сучасних реабілітаційних закладів і центрів [11].

Оскільки «реабілітація» – поняття із широким змістом, неоднозначне і багатоаспектне, при його визначенні фахівці з різних галузей спираються на дослівне значення «rehabilitation» (латинське) – «відновлення», «поновлення», а саме в юридичному контексті «реабілітація» передбачає відновлення доброго імені та юридичних прав у силу скасування раніше визнаної провини; у психологічному – напрям, спрямований на відновлення загублених психічних здібностей особистості як прояв її пластичності; у соціальному – функція реабілітації, націлена на поновлення соціальних функцій і зв'язків із середовищем життєдіяльності; а також у медичному розумінні «реабілітація» передбачає поновлення психофізичних функцій організму та працездатності особистості [3].

За нашим переконанням, зміст поняття «реабілітація» у діяльності як загальноосвітнього, так й реабілітаційного закладу стосується кожного із перерахованих аспектів.

Своє бачення проблематики реабілітаційної педагогіки пропагує видатний гуманіст ХХ ст. В. Сухомлинський, укладаючи весь її зміст у таке формулювання, як «захисне виховання» [9; 11], що дістало належне обґрунтування у статті «Найвідсталіший у класі»: «Любити дитину – це значить захищати її від того зла, яке ще оточує багатьох дітей у житті» [7] і насамперед у сім'ї. У першу чергу він радив захищати дітей від самотності, «коли дитина знає і відчуває, що вона нікому не потрібна», від виховання «у дусі обману, нечесності, егоїзму, зневаги до людей», від фізичного насильства, від розпеченості в сім'ї, повної і нічим не обмеженої свободи самовиявлення: «Їх треба постійно захищати, бо вони легко вразливі: сфера

інтелектуального життя в дитячому віці тісно зливається зі сферою моральною, і кожна невдача в навчанні сприймається як гірка прикрість» [8].

Однак існуюча на сьогодні теоретична невизначеність реабілітаційної педагогіки щодо об'єкта і предмета свого дослідження пояснюється здебільшого суб'єктивними методологічними позиціями сучасних вітчизняних і російських науковців, у силу чого вона розглядається як [11]: структурний компонент соціальної педагогіки (Т. Баб'як, В. Вутрич, О. Горшкова, Л. Гриценко, Л. Засоріна, І. Іванова, Р. Овчарова, С. Харченко, Л. Яковлева); складова спеціальної педагогіки (М. Вайзман, О. Гонеев, Г. Кумаріна, Н. Ліфінцева, І. Підласий, В. Тарасун, Н. Ялпаєва); один із напрямків галузі охорони здоров'я (М. Кабанов, В. Мартинюк, С. Зінченко, В. Покась, С. Попов, В. Сорокін); окрема галузь загальної педагогіки (Б. Алмазов, Н. Баранова, С. Беличева, А. Гордєєва, С. Єгорова, І. Єрмаков, М. Жданова, В. Морозов, М. Фролов).

Так, зарубіжні дослідники класифікували причини за чотири групи, у результаті яких виникає необхідність проведення реабілітації: 1) медико-біологічні (спадкові, уроджені, що виникають у період індивідуального життя); 2) соціально-економічні (урбанізація, проблеми сучасної сім'ї, відсутність правильної організації дозвілля учнів, вплив засобів масової інформації т. ін.); 3) психологічні (ставлення до соціуму, різні етапи формування здібностей, темпераменту і характеру); 4) педагогічні (наявність чи відсутність систематичного виховання, запобігання негативному впливу соціуму, вулиці) [5].

На основі цієї класифікації вчені розглядають різні комбінації варіантів поняття «реабілітація»: психолого-педагогічна; соціально-педагогічна; медико-педагогічна; психолого-медико-педагогічна і т.ін. Педагогічний зміст реабілітації — створення умов для поновлення потенціалу природного розвитку сил дитини (пізнавальних, фізичних, емоційних, когнітивних і, головне, духовно-моральних), її гармонічності та цілісності [11]. Реабілітаційна педагогіка повинна враховувати педагогічний вплив на «важкого» учня з метою коригування його поведінки, оптимізації емоційного стану, інтелектуальної діяльності, ліквідації педагогічної занедбаності [1].

Отже, розглядаючи дефініції поняття «реабілітаційна педагогіка», зупинимось на окремих методологічних позиціях як науковців.

Так, український дослідник В. Вутрич розглядає можливості педагогічної реабілітації як процесу, що включає «відповідні установки, організаційно-педагогічні засоби, методичні прийоми, метою яких є подолання певних відхилень у вихованні, негативних стереотипів, які через об'єктивні причини склалися у свідомості й поведінці дітей, відновлення їхніх зв'язків із соціальним середовищем та формування якісно нових стереотипів, створення необхідних умов для їх саморозвитку та самовиховання» [2, с. 102]. На його думку, подолання відхилень у вихованні та негативних стереотипів визначається сукупністю взаємопов'язаних цілей – когнітивних, емоційно-мотиваційних, аксіологічних, поведінково-регулятивних і корекційних.

Вчений М. Вайзман пропонує таке визначення реабілітаційної педагогіки: «педагогічна дія на хвору дитину або таку, яка має труднощі в навчанні й вихованні, з метою коригування її поведінки, оптимізації емоційного стану, інтелектуальної діяльності, ліквідації педагогічної занедбаності» [1, с. 56]. Він стверджує, що реабілітаційна педагогіка – це комплексна дисципліна, яка базується на медичних, психологічних і дефектологічних знаннях.

І. Єрмаков також обґрунтовує власне визначення реабілітаційної педагогіки, яка, на його думку, охоплює відновлення частково втрачених або послаблених властивостей і функцій організму, особистості дитини, окремих її сторін із метою максимально повного розвитку індивідуальних можливостей і активно перетворювальної адаптації до навколишнього світу [4].

Р. Овчарова визначає реабілітаційну педагогіку як комплексну, багаторівневу, етапну, динамічну систему взаємопов'язаних дій, спрямованих на відновлення людини

у правах, статусі, здоров'ї, дієздатності [6]. Учена виділяє соціальний аспект педагогічної реабілітації, який полягає в подоланні шкільних і сімейних репресій відносно занедбаних дітей.

На думку В. Шпак, реабілітаційна педагогіка – це окрема галузь педагогічної науки, що передбачає комплексний підхід до відновлення тимчасово порушених або втрачених здібностей дитини до нормальної поведінки і розвитку шляхом цілісної організації її життєдіяльності [11]. Учена як об'єкт дослідження реабілітаційної педагогіки виділяє відхилення поведінки і розвитку таких категорій дітей:

- із порушенням соціальної адаптації (соціально і педагогічно занедбані діти, дезадаптовані діти з девіантною поведінкою, безпритульні, сироти, неповнолітні правопорушники, діти з порушенням психосоматичного здоров'я та функціональними відхиленнями);

- з ускладненнями в навчально-пізнавальній діяльності (діти з недостатнім розвитком пам'яті, просторового уявлення, рухових умінь, з обмеженим запасом загальної обізнаності, труднощами у формуванні навичок письма, читання, математичних навичок, а також діти, які знаходяться під впливом психотравмуючої ситуації);

- з проблемами поведінки (діти з інфантильною, протестною, гіперактивною, конформною, симптоматичною, демонстративною, агресивною поведінкою) [11].

С. Харченко аналізує засади педагогічної реабілітації як процесу, що здійснюється шляхом цілеспрямованого застосування психолого-педагогічних засобів і прийомів із неодмінним використанням прикладних медичних знань. Зведення ж сутності реабілітаційної педагогіки лише до відновлення моральних якостей і соціальних зв'язків вибитої з життєвої колії дитини, на їхню думку, не виправдане, особливо в сучасній ситуації [10].

Виходячи з цілісного розуміння дитини, її реабілітація здійснюється на рівні особи, суб'єкта діяльності і соціального суб'єкта з урахуванням її індивідуальності [9].

У дискурсі відновлення втрачених функцій дитини, сприяння її успішній соціалізації та соціальній інтеграції внаслідок інвалідності педагогічна реабілітація означає процес, мета якого – надання інвалідам можливості досягнути оптимального інтелектуального, психічного рівня діяльності та підтримка його в рамках соціальної незалежності. Реабілітація в означеному контексті передбачає відновлення функції обмеження і включає в себе широке коло заходів і низку втручань, починаючи від початкової і більш загальної реабілітації, закінчуючи цілеспрямованою діяльністю з відновлення професійної працездатності.

Аналізуючи різні підходи до визначення поняття «реабілітація», В. Шпак визначає низку завдань, які мають вирішувати педагогічні працівники: профілактична робота з попередження безпритульності і занедбаності дітей; виявлення джерел і причин соціальної дезадаптації неповнолітніх; розробка і забезпечення реалізації індивідуальних програм педагогічної реабілітації дітей, що включає професійно-трудова, навчально-виховний, соціокультурний, фізично-оздоровлювальний та інші компоненти; підготовка рекомендацій і реалізація взаємодії з сім'ями дезадаптованих дітей для забезпечення неперервності реабілітаційно-педагогічних заходів у родинних умовах; надання педагогічної та психологічної допомоги з ліквідації кризової ситуації в сім'ї та сприяння поверненню дитини до батьків або осіб, які їх замінюють; визначення і здійснення найбільш оптимальних форм подальшого виховання дітей [11].

Отже, ретроспективний аналіз засад реабілітаційної педагогіки дає підстави вважати її самостійним напрямком педагогічної науки, який має широку проблематику, передбачає комплексний підхід до відновлення порушених або втрачених здібностей дитини та нормалізації поведінки і розвитку шляхом цілісної організації її життєдіяльності. Це актуалізує роботу з формування подальших напрямків дослідження проблеми, визначення шляхів реалізації означених реабілітаційних підходів у практичній площині соціально-педагогічної діяльності.

Література:

1. Вайзман Н. П. Реабилитационная педагогика : вып. 1 / Н. П. Вайзман. – М. : Аграф, 1995. – 96 с.
2. Вутрич В. П. Школи-інтернати і проблеми педагогічної реабілітації дітей / В. П. Вутрич // Нові технології навчання. – К., 2003. – Вип. 35. – С. 101-109.
3. Гордеева А. В. Прикладная реабилитационная педагогика : [учеб.-метод. пособие] / А. В. Гордеева, В. В. Морозов. – М. : Академ. проект, 2004. – 176 с.
4. Єрмаков І. Г. Феномен компетентісно спрямованої освіти / І. Г. Єрмаков // Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху. – К. : Лат і К, 2003. – 199 с.
5. Манова-Томова В. С. Психологическая реабилитация при нарушениях поведения в детском возрасте / В. С. Манова-Томова. – София : Медицина и спорт, 1981. – 190 с.
6. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Р. В. Овчарова. – М., 2001. – 478 с.
7. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : [у 5 т.]. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – С. 588.
8. Сухомлинський В. О. Як любити дітей / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : [у 5 т.]. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 5. – С. 292–308.
9. Фабро І. Актуалізація ідей реабілітаційної педагогіки в загальноосвітніх навчальних закладах / І. Фабро // Науково-практичний освітньо-популярний часопис. – Полтава : ПОІППО, 2008. – 108 с.
10. Харченко С. Я. Проблемы современной реабилитационной педагогики / С. Я. Харченко, Л. Л. Яковлева. – Луганск, 2002. – 80 с.
11. Шпак В. Реабілітаційна педагогіка : [навч. посібник] / В. Шпак. – Полтава : АСМІ, 2006. – 360 с.

Султанова Н.В.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ
РЕАБИЛИТАЦИОННОЙ ПЕДАГОГИКИ

В статье в контексте социальной проблематики обосновывается сущность понятия «реабилитационная педагогика». Основываясь на современных концепциях украинских ученых, а также ретроспективных аспектах раритетных изданий, рассматривается этимология и генезис научно-педагогического направления. На основе представленных теоретических подходов автор статьи обосновывает роль реабилитационной педагогики при решении индивидуальных проблем развития ребенка, сложностей реализации имеющихся у него возможностей с учетом актуальных потребностей, а также раскрываются задачи и перспективы развития данного направления в современном обществе.

Ключевые слова: дети с особенными потребностями, реабилитационная педагогика, педагогическая реабилитация.

Sultanova N.V.

THEORETICAL ASPECTS OF BECOMING AND DEVELOPMENT
IN THE REHABILITATIVE PEDAGOGIC

Etymology concept of «Rehabilitative Pedagogics» is being examined and it scientific and pedagogical direction. The considerable array of pedagogical, psychological literature is analyzed, rare editions. It is marked that rehabilitative pedagogic must work out the thorny individual problems of conduct and development of child. It is underlined that given scientific and pedagogical direction concentrates basic efforts for help to the children in the difficult vital circumstances of development and renders assistance to stabilizing of their valuable functioning.

Based on the presented theoretical approaches, the author of the article substantiates the role of rehabilitative pedagogics in solving child's individual development problems, the challenges in the implementation of its available resources to meet current needs, and the tasks and prospects of development of this direction in modern society are described.

Pedagogical science as a dialectical one is constantly enriched by structural components, each of them pretends to the status of independent pedagogical school. It is the rehabilitative pedagogic that speaks in public according such school, and this article is devoted to the actual pedagogical questions.

Key words: children with specific needs, rehabilitative pedagogic, pedagogical rehabilitation.